

Управління культури і туризму
Черкаської облдержадміністрації
Обласна універсальна наукова бібліотека
імені Тараса Шевченка

***Фонд україніки
в бібліотеках області:
формування і використання***

(Аналітичний огляд)

Черкаси – 2009

Проблема комплектування фондів публічних бібліотек надзвичайно складна і багатогранна. У Маніфесті про публічну бібліотеку ЮНЕСКО-ІФЛА дано визначення книжкового фонду як джерела освіти, культури та інформації, місцевого інформаційного центру.

Проголошення Указом Президента України 2007 року Роком української книги сприяло піднесенню ролі української книги для подальшого розвитку сучасного українського суспільства, його культури і духовності. Кількість виданих в Україні книг збільшується з року в рік.

Популяризація української книги і читання є одним з основних напрямків діяльності публічних бібліотек області. Бібліотечні працівники здійснюють цю роботу з притаманними їм професійністю, творчістю та ентузіазмом у тісному партнерстві з письменниками і видавцями, про що свідчать численні та різноманітні заходи: презентації книг, круглі столи, книжкові акції тощо.

Зростання інтересу до української літератури, очевидно, зумовлене прагненням отримати знання та бажанням стати національно свідомою людиною. Спостерігається збільшення популярності творів сучасних авторів, та тих, які колись були заборонені, а також письменників діаспори. Популярністю користуються художня література, класична, сучасна література, фольклор. Щодо сучасної літератури, то у користувачів викликають зацікавлення твори лауреатів літературних премій, а також молодих авторів та письменників регіонів.

Дещо підвищився інтерес до історичної літератури, а саме історії України та її регіонів, народознавства (в т.ч. українознавства), всесвітньої історії. Значно популярнішою стала література з питань здорового способу життя, раціонального харчування, народної медицини. Література з мистецтва також користується великим попитом. Актуальними є теми: „Декоративно-прикладне мистецтво”, „Художня самодіяльність”, „Театр”, „Музика” тощо.

Найбільш популярними у природничому комплексі є теми з питань екології та охорони природи, довкілля; географія, біологія, хімія, математика. З правознавства: законодавчі матеріали та коментарі до них, з питань держави і права, державотворення, атрибутики влади, а також різних галузей права (адміністративного, митного, податкового, господарчого, цивільного, житлового, сімейного, трудового, земельного та ін.). Попит користувачів стає більш різноманітним (багатотемним), з'явилися теми, що стали

актуальними та популярними в конкретний історичний проміжок часу. Так, наприклад, потребують висвітлення питання соціальної роботи, що розвивається останнім часом досить інтенсивно.

Нерозв'язаною проблемою залишається брак галузевої літератури українською мовою, особливо тематичної та вузькопрофільної з питань техніки, математики, економіки, географії, медицини тощо. Постійною залишається потреба у підручниках, навчальній, довідковій та популярній літературі. Попит користувачів задовольняється далеко не в повній мірі. Іноді можна говорити про умовне задоволення запитів – велика частина видань застаріла, а користувачі прагнуть літератури останніх років видання.

Працівники бібліотек області враховують це у своїй практичній роботі.

Одним із суттєвих джерел поповнення фондів бібліотек в останні роки стали Програма випуску друкованої продукції „Українська книга”, реалізацію якої здійснює Державний комітет телебачення та радіомовлення України, та Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки, котрою опікується Міністерство культури і туризму України. Крім того, поповнення фондів бібліотек області відбувається за рахунок благодійних фондів „Сейбр-світло”, „Україна 3000”, „Смолоскип”; місцевих бюджетів, спонсорських коштів, подарунків, платних послуг, обмінно-резервних фондів тощо. Залишившись в стані обмеженого фінансування, працівники бібліотек здійснюють пошук позабюджетних коштів, розширюючи коло додаткових сервісних послуг.

Загальний обсяг бібліотечного фонду станом на 01.01.2009р. – 11475,2 тис. примірників. З них 4668,865 примірників українською мовою, або 40,6% (на 01.01.2008р. – 40,4%). В міських ЦБС зосереджено 43,5% фонду україніки, в районних – 51,5% (на 01.01.2008р. відповідно 42,6% та 51,2%). Тобто, у фондах бібліотек зросла у відсотковому відношенні частка україномовних видань.

Більше від середніх показників фонд україніки в Черкаській, Смілянській, Жашківській, Корсунь-Шевченківській, Драбівській, Монастирищенській, Христинівській, Канівській РЦБС, у фондах яких зосереджено від 53 до 65% документів українською мовою.

Використання фонду україніки розвивається більш динамічно, ніж його формування. Аналіз книговидачі документів українською мовою дозво-

лив виявити наступні дані: загальна книговидача станом на 01.01.2009р. – 55,7% (на 01.01.2008р. – 51,6%), по міських ЦБС відповідно – 55,2%, 54,0% районних – 59,0%, (57,7% - на 01.01.2008р.). Так значно збільшилась видача творів українською мовою в Уманській МЦБС – з 46,1% до 52,7%. Збільшився цей показник і у більшості районних ЦБС (Городищенській, Драбівській, Жашківській, Звенигородській, Золотоніській, Чорнобаївській та ін.). Поступове зростання показників використання фонду україніки обумовлене зростанням інтересу населення області до історії, культури, країни, навчальними, професійними потребами, удосконаленням роботи бібліотек щодо популяризації української культури, мови, української книги взагалі.

Оновлення фондів українською мовою має нестійку тенденцію. В різні роки цей показник то збільшувався, то зменшувався через нестабільність у системі книгопостачання бібліотек. В цілому по області за 5 років відбулося оновлення бібліотечних фондів документами українською мовою на 1%. В таких містах, як Сміла, Умань, Черкаси – 3-5%. Покращився цей показник і в більшості районних ЦБС.

За стандартом ІФЛА фонд публічної бібліотеки повинен поновитися повністю протягом 10 років, в ньому має бути 10% книг, виданих за останні 2 роки і 30-40% книг, виданих за останні 5 років. Тобто в бібліотеці повинно бути 5% новинок поточного року. Стан книгодрукування книг українською мовою, їх надходження до бібліотек та показники, що визначилися при вивченні оновленості фонду україніки, не дають жодних підстав до оптимістичних прогнозів навіть у далекому майбутньому.

Позитивно впливає на формування фондів української книги і реалізація Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки. За результатами вивчення читацьких запитів найбільш вдалим для задоволення потреб користувачів були: Тлумачний словник сучасної української мови; Українська мова. Енциклопедія; Великий енциклопедичний словник; Енциклопедія історії України; Матіос М. Солodka Даруся; Дяченки С. і Т. Шрам та ін. Слід зазначити про відсутність у бібліотеках творів авторів-лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка останніх років. У бібліотеках, особливо сільських, не вистачає популярної, навчальної та довідкової літератури, книг з питань краєзнавства, природничих наук, права, культури, мистецтва, художніх творів сучасних українських письменників.

У формуванні фонду української важлива роль належить наявності періодичних видань, оскільки, при відсутності нових книг, газети та журнали можуть надати користувачам актуальну і своєчасну інформацію. Аналіз репертуару назв та кількості примірників періодичних видань у бібліотеках свідчить про нерівномірність надходжень їх українською мовою.

Так на I півріччя 2009р. міськими ЦБС передплатено 451 назву примірників, районними – 2267 назв. Лідерами у передплаті є Уманська МЦБС (205 назв), Черкаська МЦБС (186 назв), Тальнівська РЦБС (196 назв), Чорнобаївська РЦБС (175 назв), Черкаський РОМЦ БКР (172 назви). Найменше одержують періодичних видань українською мовою Золотоніська МЦБС (24 назви), Чигиринська РЦБС (23 назви), Канівський район (23 назви). Враховуючи недостатню кількість бюджетних коштів, що виділяються для передплати періодичних видань, переважно комплектуються фонди центральних бібліотек. І якщо бібліотеки-філії міських ЦБС мають хоча б мінімальну кількість україномовної періодики, то сільські бібліотеки, в кращому випадку, одержують 1-2 видання. Жодна сільська бібліотека не має вітчизняного літературно-художнього журналу.

З метою визначення ролі української книги та її впливу на формування національної свідомості громадян, у бібліотеках здійснюються вивчення читацьких уподобань шляхом проведення соціологічних досліджень, анкетувань, як: „Вивчення читацьких запитів для оптимального формування книжкового фонду”, „Вивчення ефективності передплати періодичних видань” (Городищенська РЦБС); експрес-опитування „Кращий український журнал року” (Золотоніська ЦБС).

Удосконаленню комплектування та використання книжкових фондів сільських бібліотек-філіалів сприяють семінари, практикуми, практична допомога на місцях, розгляд даного питання на засіданнях ради при директору: „Комплектування фондів бібліотек в сучасних умовах” (Черкаській РОМЦ БКР), „Стан збереження бібліотечних фондів” (Уманська МЦБС), „Основи формування і зберігання фондів” (Городищенська ЦРБ); „Популяризація української книги в бібліотеках ЦБС”, „Популяризація української книги в системі освітніх та духовних потреб читачів” – семінар для бібліотечних працівників (Золотоніська ЦБС); „Роль сільських бібліотек в утвердженні української мови” (Смілянська РЦБС).

Бібліотечні працівники цілеспрямовано працюють у плані якісного комплектування бібліотечних фондів та вивченні ефективності їх викорис-

тання. Зокрема, спрямовують свою діяльність на більш повне розкриття наявних інформаційно-документних ресурсів різними формами популяризації книг: презентації книг, виставки-реклами, виставки нових надходжень, виставки, на яких експонується література давніх років, книги, що мало використовуються. Постійно проводяться презентації нових видань: „Нові українські видання”, „Зустріч з новою книгою”, „Книжкові прем'єри року” (Золотоніська РЦБС, Жашківська, Уманська РЦБС, Монастирищенська РЦБС). Інформація про новинки української літератури доводиться до користувачів за допомогою картотеки „Нові надходження”, днів інформації, або організації окремих стелажів „В бібліотеку надійшли...”, „Нова література” тощо.

На допомогу сільським бібліотекам у популяризації української книги ЦРБ розробляють методично-бібліографічні матеріали та інформаційно-методичні листи: інформаційний бюлетень нових надходжень, буклети „Книги нової України”, „Новини – на наших полицях” (Золотоніська, Городищенська, Корсунь-Шевченківська, Шполянська, Чернобаївська, Звенигородська РЦБС).

Вивченню передового бібліотечного досвіду, інноваційних форм роботи сприяють „Школи бібліотечної майстерності”, „Школи бібліотекарів”, „Школи спілкування”, заняття по темі роботи з бібліотечними фондами (Черкаська МЦБС, Уманська МЦБС, Городищенська ЦРБ).

В усіх, без винятку, бібліотеках області проходять заходи до Дня української писемності та мови, до ювілеїв українських письменників: свята рідної мови, літературні конкурси, вечори, години; виставки-вшанування, перегляди літератури, декади рідної мови, тощо. Здійснено низку заходів, серед яких найцікавішими були: міні-фестивалі української книги та читання „Українська художня книга” (Черкаський РОМЦ БКР, Шполянська, Золотоніська РЦБС), „Видавництва нашої держави – для наших читачів” (Корсунь-Шевченківська, Катеринопільська ЦРБ), свята української книги „Дивоцвіт скарбів книжкових”, постійнодіючі книжкові виставки „Україна літературна”, „Українська книга сьогодні” тощо.

Українська художня література, творчість українських письменників популяризуються такими заходами: літературний вечір „Світ творчості Степана Олійника”, літературний портрет „Відкритий океан В. Барки” (Кам'янська ЦБС); „Один із розстріляного відродження” – літературно-мистецькі вітальні, години, виставки до 120 річчя М. Драй-Хмари (Городи-

щенська ЦРБ); „О волечко, билиночко моя” – до 130 річчя від дня народження О. Олесья (Тальнівська ЦБС); історично-літературна година „Микола Негода: від партизанських стежок до літературних подій” – до 80-річчя від дня народження (Черкаський РОМЦ БКР) та ін.

Безліч заходів різноманітних за формою і тематикою проведено в бібліотеках до 70-річчя з дня народження В. Стуса: Стусові читання „Унікальна постать ХХ століття”, вечір-портрет „Народе мій, до тебе я ще верну...” літературні години, уроки „В. Стус – поет трагічної долі”, прем’єра книги „Дороги болю В. Стуса” (Кам’янська, Золотоніська, Чорнобаївська, Тальнівська РЦБС, Уманська МЦБС). Деякими бібліотеками налагоджено випуск методичних матеріалів до загальносистемних масових заходів: „На користь рідній Україні своє життя заповідав” – до 70 р. з дня народження В. Стуса (Черкаська МЦБС), „Ювіляри нашого краю”, огляд новинок української художньої літератури „Новій добі – нова література” (Корсунь-Шевченківська ЦРБ) тощо.

Цетральними районними бібліотеками вивчено та узагальнено досвід роботи сільських бібліотек-філіалів: „Стратегія формування та збереження книжкових фондів бібліотек” (Золотоніська ЦРБ), „Формування та використання бібліотечного фонду сільських бібліотек” (з досвіду роботи Жашківської ЦБС), „Робота бібліотек Лисянського району по збереженню бібліотечного фонду”, „Аналіз нових надходжень за державною програмою „Українська книга” (Лисянська ЦРБ).

В останні роки значна увага приділяється вивченню української історії від найдавніших часів до сьогодення. Бібліотечними закладами області підготовлено і проведено комплекс заходів до Дня Соборності України, 90-ї річниці трагічних подій під Крутами, 75-річчя голодомору 1932-1933рр. Як показав аналіз використання літератури даної тематики на велику увагу серед інших видань заслуговують книги, що надійшли за державною програмою „Українська книга”: Н.Б. Бурдо та М.Ю. Відейко „Трипільська культура і спогади про золотий вік” (Х., 2007); С. Кульчицький „Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення” (К., 2007); О. Рєєнт „Усі гетьмани України”; М. Грушевський, В. Шевчук „Козацька держава”; Д. Журавльов „Мазепа”.

На допомогу економічній освіті користувачів бібліотеки області отримали „Фінансово-економічний словник” А.Г. Загароднього та Г.Л. Воднюка, який налічує близько 8000 понять, що допоможуть розібратися в фінансово-економічній лексиці. Матеріал викладений в алфавітному порядку, охо-

плює від найпростіших до складних професійних термінів та призначений для фахівців і студентів економічних навчальних закладів.

Вся робота з популяризації фондів україніки висвітлюється в засобах масової інформації. Більшість центральних бібліотек готують передачі по місцевому радіомовленню „Нові українські видання”, друкують статті в місцевих газетах.

Підсумовуючи аналіз стану формування і використання фонду україніки в бібліотеках області, слід зазначити, що в умовах нестабільного комплектування бібліотечних фондів неможливо якісно і оперативно формувати фонд україніки. Відсутність належних коштів не дає змоги бібліотекам придбати навіть той обмежений український репертуар, що зараз пропонується. При цьому слід зауважити, що поповнення відбувається у більшості ЦБС за рахунок коштів від платних послуг, надходження україномовних книг в межах загальнодержавних програм. Безумовно, що на формування фонду україніки великий вплив має стан вітчизняного книгодрукування та постійної фінансової підтримки держави.

Незважаючи на потужний наступ електронних інформаційних технологій, українська книга залишається основою високої культури людини, важливим засобом отримання і поширення знань. Тому для публічних бібліотек основними завданнями є популяризація вітчизняної книги, сприяння розвитку інформаційного, культурного, освітнього потенціалу української нації.

Підготувала
Редактор
Відповідальна за випуск
Комп'ютерний набір

Л.С. Шумко
Г.С. Круглякова
К.С. Бугаєнко
О.І. Білецька